

Posudek oponentky na disertační práci Mgr. Martiny Halířové

Sociální patologie a ochrana dětství v Čechách

od dob osvícenství do roku 1914, Univerzita Pardubice 2009.

294 stran rkp. (255 s. textu + résumé, přílohy, bibliografie a rejstřík)

Jako téma své disertační práce zvolila M. Halířová problematiku ochrany dětství (s vymezením od narození po právní naplnění plnoletosti, tedy do 20 let) v průběhu „dlouhého“ 19. století, v tomto případě od osvícenských reforem, které byly pro další vývoj určující, až po 1. světovou válku. Autorka se zaměřuje přednostně na hlavní město Prahu; jen v dílčích aspektech se věnuje také jiným městům v Čechách, kde existovaly ekvivalentní zaopatřovací ústavy zemského, státního charakteru.

Materiálovou základnu práce představovaly – vedle normativních a legislativních textů - především psané prameny (včetně korespondence) úřední a institucionální povahy (především z fondů Českého gubernia-Publicum a Zemské porodnice a nalezince, obojí v Národním archivu v Praze, ale také z fragmentárních fondů Dvorské kanceláře ve Státním archivu ve Vídni), z nichž převážná většina byla dosud v podstatě nevyužita. Tam, kde se materiál jevil jako nedostačující, zvolila uvážlivě postup metodou sondy. Tuto bázi autorka doplnila také prameny osobní a literární povahy (vzpomínky i beletrie). Využívala též publikované traktáty osvícenských propagátorů tzv. zdravotní policie a pro 19. století především výchovné příručky, pojednání o sociálních patologiích „velkoměstského“ typu a různé tisky „filantropického“ charakteru.

Konceptuálně nachází Halířová oporu především v Michelu Foucaultovi, z něhož čerpá především myšlenky „mikrofyziky moci“, systému uplatňování systematické, zdánlivě mimo-represivní formy dozoru a disciplíny v „moderní“ společnosti.

Práce je rozčleněna do čtyř kapitol. První se zamýšlí nad dobovým konceptem dětství, jeho vymezením, i podmínkami jeho institucionálního zakotvení (školní docházka, dětská práce atd.)

Druhá kapitola se zabývá pojmy ohrožení, disciplinace apod. především na základě studia dobových zdravotně-policejních pojednání, ale také pozdější sociologické literatury.

Kladla si otázky, co vlastně bylo chápáno jako „ochrana“ a jaké faktory byly naopak pokládány za „ohrožující“, snažila se v první řadě pojmenovat jevy, které v 19. století znamenaly rizikové faktory pro dítě, počínaje alkoholismem a zanedbáváním ze strany rodičů (často již v prenatálním období), přes zneužívání, nucenou práci a prostituci až po specifické formy dětské delikvence, ať jde o žebrotu, tzv. „harfenictví“ či klasickou kriminalitu: v této pasáži se již autorka táže přímo po konceptu „delikventního dětství“, který se rodí právě v prvních desetiletích 19. století.

Třetí kapitola přináší klasifikaci různých typů internačních zařízení určených nedospělým jedincům – jde tedy o nalezince, sirotčince, ale také různé pracovny, vychovatelny, útulky pro žebračké děti ap. („besídky“, „polévkové ústavy“,...) - ale i polepšovny; poukazuje na skutečnost, náprava delikventní mládeže dlouho spadala do soukromé iniciativy a teprve v posledních dvou desetiletích 19. století o ni projevil cílený zájem stát.

Je s podivem, že takto závažné problematice dosud české sociální dějiny věnovaly jen okrajovou pozornost. První velkou předností práce je tak už faktická novost tématu, stejně jako „novost“ velké části materiálu, který autorka ve své práci využívá. Autorka se tak musela potýkat se všemi úskalími, která takový „nový“ materiál přináší, stejně jako i s problémem, že některé prameny byly dochovány pouze fragmentárně nebo zmizely úplně. Navíc právě období od konce 18. do počátku 20. století přináší v dějinách institucí celou řadu zlomů, které komplikují vystavění logicky plynoucího a souvislého příběhu v „dlouhém 19. století“: přesto se to M. Halířové podařilo.

Nový je i „foucaultovský“ zaměřený pohled na zvolenou problematiku sociálně znevýhodněných dětí. Za vliv foucaultovského myšlení lze možná považovat i důraz na studium sociálně-patologických jevů doprovázejících vznik této moderní společnosti, do jejichž poznání se zapojuje stále větší počet různých „odborníků“, což Halířová dokumentuje právě na příkladě proměňujícího se vztahu k dětství, resp. k různým formám nežádoucího chování u dětí. Jako historička však autorka nemohla zůstat hluchá vůči zkušenostem soudobých sociálních dějin a historické antropologie. „Antropologický“ pohled lze možná sledovat například i v autorčině v citlivosti vůči zdánlivě samozřejmým kategoriím, jako je samotné „dětství“, ale i „ochrana“, „nebezpečí“, jež se snaží umístit do konkrétního historického času a prostoru.

V neposlední řadě je třeba vyzdvihnout, že autorka s naprostou samozřejmostí pracovala se sekundární literaturou ve třech světových jazycích.

Autorčinu bibliografii by samozřejmě bylo možné ještě doplnit – možná stojí za zmínku, že například o příčinách novorozenecké úmrtnosti, jíž se věnuje především na ss.71n., byly diskuse i v českých zemích, viz např. pojednání Johanna Melitsche,¹ Karla Fiedlera² či Johanna Nehra.³

K drobným výtkám: je otázkou, jak zacházet se jménem zemského protomedika Thaddäuse *Edler* von Bayera (s. 10 a 13)? (Edler bych v textu – nikoli v citaci - navrhovala přeložit jako „šlechtic,“ není to součást jména) Příslušníci církevních řádů se píší s malými písmeny – milosrdní, alžbětinky (s. 112).

V práci najdeme minimum překlepů, jen občas kazí dojem určité stylistické neobratnosti a ne vždy správné zacházení s interpunkcí.

Práce splňuje nároky kladené na doktorskou disertační práci a doporučuji ji k obhajobě.

V Praze dne 24. září 2009

Mgr. Daniela Tinková, PhD.
Ústav českých dějin FFUK

---

¹ JOHANN MELITSCHs der freyen Künste, Weltweitsheit, und Arzneykunde Doktors, öffentlichen praktischen Lehrers der Geburtshülfe der Weiber und Kinderkrankheiten am Gebärhause, an der Entbündungs- und Krankenbesuchsanstalt, Vorstehers dieser Anstalten, *Abhandlung von dem Nutzen der genauen, und gründlichen Kenntni3 der Geburtshülfe für die Heb- Weiber, und Kinderärzte. Als eine Einladungsschrift zu der akademischen feuerlichkeit seiner Einführung zu dieser neuerrichteten praktischen Lehrkanzel*; Den 26 Hornung 1793; im Hörsaale des geistlichen Rechts um 10 Uhr, Prag und Leipzig, bei Albrecht und Compagnie, 1793.

² F. K. FIEDLER, *Erinnerungen an Schwangere, Gebaehrende, Woecherinnen, und auch an Hebammen, von F. K. Fiedler, CH. D., des Prager k. k. Krajkem- und Gebärhausees erstem Oberwundarzte und Geburtshelfer; der gerichtlichen Arzneykunde außerordentlichen und der theoretischen Geburtshilfe supplirendem Professor; Adjunkt der praktisch- und theoretischen Chirurgie*, Prag, bei Caspar Widtmann, 1803.

³ Cit. in: ALENA ŠUBRTOVÁ, *Kojenecká úmrtnost v Praze na přelomu 18. a 19. století (1785–1815)*, rkp. disertace, Praha 1967, s. 74